

Kielikoulutuksen uusi nousukausiko odotettavissa?

Julkaistu 12. huhtikuuta 2011. Kirjoittanut Sauli Takala.

Seuraavassa esityksessä Sauli Takala kommentoi yli 40 vuoden omakohtaiseen osallistumiseen nojaten Suomen kielikoulutuspolitiikan muutoksia. ”Kehitys” olisi kirjoittajan mielestä väärä sana, koska myönteisen kehityksen lisäksi on tullut paljon takapakkia.

Peruskoulu merkitsi lopullista läpimurtoa maamme kielikoulutuksen kehitykselle, kun koko ikäluokan yhteiseen opinto-ohjelmaan – erilaisesta vastustuksesta huolimatta – tuli kaksi oppilaille vierasta kieltä ja kolmaskin kieli oli saatavilla valinnaisena aineena. Valinnaiskieli saavuttikin huomattavan suosion: noin kolmasosa ikäluokasta aloitti sen opiskelun. Jo ennen peruskoulun tuloa n. 70 % ikäluokasta siirtyi oppikouluun ja sai tilaisuuden oppia heille vieraita kieliä. Lukiossa toisen kotimaisen kielen lisäksi kaksi vierasta kieltä kuului vuoteen 1985 asti kaikkien ohjelmaan. Ylioppilastutkinnon suorittajien osuus ikäluokasta oli tuolloin n. 45 %. Vuonna 1985 eli Christoffer Taxellin (r.) opetusministerikaudella toinen vieras kieli tuli valinnaiseksi pitkän matematiikan lukijoille ja kaikille vuonna 1993 eli Ahon hallituksen kokoomuslaisten opetusministerien aikana. Kieltenopetus laajeni myös ammatilliseen koulutukseen ja osaksi korkeakoulujen opinto-ohjelmaa. Meillä on siis pitkäaikaista kokemusta siitä, että lukion opinto-ohjelmaan voi luontevasti kuulua kaksi vierasta kieltä.

Kielikoulutuksen alasajoon ovat osallistuneet eri tahot. Tässä mainittakoon Veikko Vennamon (smp.) vuoden 1984 alussa aloittama ruotsin vastainen kampanja, Helsingin Sanomien musiikkiarvostelijan Seppo Heikinheimon vastaava toiminta vuonna 1985 ja Suomalaisuuden liiton puheenjohtajan Erkki Pihkalan toiminta vuosina 1987–1988, mitä toimintaa seuraavat puheenjohtajat ovat jatkaneet. Vähemmän tunnettu lienee opetusministeri Riitta Uosukaisen (kok.) ja sivistysvaliokunnan puheenjohtaja Erkki Pystysen (kok.) toiminta 1990-luvun alussa ruotsin tekemiseksi valinnaiseksi peruskoulun yläasteella, mikä pyrkimys epäonnistui selvin äänestysnumeroin. Toisen kotimaisen kielen kirjoittaminen ylioppilastutkinnossa tehtiin valinnaiseksi Tuula Haataisen (sd.) opetusministerikaudella vuonna 2005. Poikkeuksena tästä kielten alasajopyrkimyksestä oli päätös A2-kielen opiskelun mahdollisuudesta vuonna 1994, jolloin opetusministereinä toimivat kokoomuksen Riitta Uosukainen ja Olli-Pekka Heinonen. Nykyinen opetusministeri Henna Virkkunen (kok.) muodostaa kielikoulutuksen alalla näkyvän myönteisen poikkeuksen viimeaikaisten opetusministereiden joukossa.

Olin aktiivisen työurani aikana mukana kielikoulutuksen eri alueita edustavissa hankkeissa, kuten kieliohjelmakomitean ja Euroopan kansalliskielten ja kulttuurien toimikuntien sihteerinä. Se antoi tilaisuuden kielikoulutuksen pitkäjänteiseen tarkkailuun. Ajankohta 1960-luvun puolivälistä 1980-luvun puoliväliin oli Suomen kielikoulutuksen kulta-aikaa kielenopiskelun määrän mukaan arvoituna. Luotiin kielikoulutusjärjestelmä, joka kattoi perusopetuksen,

yleissivistävän ja ammatillisen keskiasteen sekä korkeakoulutuksen. Myös aikuiskoulutuksessa tapahtui edistystä. Kielikoulutuksessa oli innostunut tekemisen tuntu ja optimistinen yleisvire.

Tämän jälkeen alkoi alamäki, jota seurasin huolestuneena ja jota kritisoin eri yhteyksissä. Vuonna 1992 varoittelin rakentamasta kielikoulutusta ajankohtana kovin muodikkaan valinnaisuuden etuihin luottaen. Epäilyni valinnaisuuden eduista osoittautui todeksi. Epäilin – ja epäilen edelleenkin yhä voimakkaammin – että nuoret olisivat kovin kiinnostuneita laaja-alaisen koulutuksen hankkimisesta. Kannatan siksi edelleen nykyistä laajempaa kaikille yhteistä opintokokonaisuutta, ja valinnaisuus voisi alkuvaiheen jälkeen koskea opintojen laajuutta, ei poisvalintaa.

Kun vuosien varrella tehtiin jatkuvasti kielikoulutusta koskevia kertaluontoisia päätöksiä ilman kokonaisvaltaista viitekehystä, ryhdyin eri yhteyksissä korostamaan sellaisen luomista. Seminaarissa 7.6.2000, joka käsitteli virkamiesten kielikoulutuksen uusia haasteita, painotin että vaikka kannustimet olisivat ensisijainen tapa ohjailta kielenopiskelua, on kyseenalaista optimismia olettaa – kuten julkinen koulutuspolitiikka valitettavasti oli mielestäni tehnyt jo vuosikymmeniä ja sama linja vain näytti jatkuvan ja jopa kiihtyvän – että suuri valinnaisuus ja vapaaehtoisuus huolehtisivat tarvittavan taidon hankkimisesta. Ehdotin lisäpisteiden antamista laajoista kieliopinnoista jatko-opintoihin valittaessa ja vastaavasti maksullisuutta, jos jatko-oppilaitokset joutuvat paikkaamaan laiminlyöntejä. Valinnoilla on ja tulee olla seurauksia. Esitin myös, että tarvitaan koordinaatiota, koska tarvitaan kokonaisvaltaista näkemystä, jossa kaikkien osapuolten toiminta ja toiminnan vaikutukset tulevat ilmi. Pohdin, että saatettaisiin tarvita uusi kieliohjelmakomitea, joka kattaisi kaikki koulutustasot ja -muodot ja kaikki kielet. Tällöin ”kieliin” luettaisiin myös äidinkieli ja suomi/ruotsi toisena kielenä. Myös muita koordinaatiomutoja olisi syytä harkita, esimerkiksi kaiken kielenopetuksen kattavaa kielenopetuksen yhteistyöelintä, ”pyöreää pöytää”, jonka ääressä istuisivat kaikki keskeiset osapuolet keskustelemassa, arvioimassa, suunnittelemassa ja edistämässä kielenopetusta ja -opiskelua.

Jatkoin asian esillä pitämistä ja yhdeksän vuotta myöhemmin, Säätytalossa 26.3.2009 järjestetyssä kielikoulutuspoliittisessa seminaarissa varoitin, että kielenopiskelun kriisi syvenee entisestään, ellei laadita johdonmukaista kielikoulutuspoliittista periaateohjelmaa ja mainitsin yhtenä ratkaisukeinona kieliasioita hoitavan ministerin nimeämisen. Eduskuntatalossa 29.9.2009 järjestetyssä ruotsinkielisessä keskustelutilaisuudessa esitin, että tarvitsemme tukevan perustan kieliohjelmapolitiikalle.

Jag betonade, att det behövs en fast grund för språkprogramspolitiken. Vi har en grundlag som garanterar vissa språkliga rättigheter och vi har språklagar som innehåller mera specifika bestämmelser, men detta räcker inte. Vi behöver en grundsyn, ett ”manifest”, som tar i beaktande alla språkrelaterade fenomen på samhälls-, individuell och kulturell nivå.

Lopuksi muutamia teesejä:

- Tarvitaan kokonaisvaltainen kielikoulutuksen periaateohjelma, jolla on riittävän vankka asema.
- Ohjelman tulee kattaa kaikki kielet ja kaikki tasot.
- Ohjelman puitteissa eri kielillä voi olla osittain erilaisia tehtäviä hoidettaessa viestintätarpeita kotimaassa, Pohjolassa, muilla lähialueilla, Euroopassa ja globaalisesti.

- Hallituksessa tulee kielipolitiikka ja kielikoulutusasiat nimetä jonkin ministerin toimialaan.
- Kielipoliitikan tiedollista pohjaa on tuntuvasti vahvistettava. Kaikilla tuntuu olevan mielipide asiassa, mutta tiedot ovat usein hyvin puutteellisia ja jopa virheellisiä. Omaa kielenopiskelukokemusta tunnutaan usein pidettävän riittävänä perustana mielipiteille. Tarvitaan riittävän evidenssin valottamaa ("evidence-informed") päätöksentekoa.
- Kielipoliitikan laatimiseksi ja toteuttamiseksi tarvitaan siksi laajamittaista tutkimusta ja seurantaa. Olisi aihetta esittää yhä useammin yksinkertainen kysymys: "Mitä evidenssiä on kielikoulutusta koskeville väitteillesi?"
- Asiantuntemuksen lisäämiseksi on perustettava muutama kielipolitiikkaan erikoistunut professuuri ja alalle on syytä perustaa myös dosenttuureja.
- Vaikka maamme on virallisesti kaksikielinen yhteiskunnallisella tasolla, tarvitaan yksilötasolla useakielisyyttä.
- Kaiken kielikoulutuksen lähtökohtana on siksi yksilöiden useakielisyyys (plurilingvalismi). Kaikki voivat oppia useita kieliä, kun sovelletaan monipuolisia menetelmiä. Suomen kielikoulutuksen suurimpia harhoja on ollut ja on epäily ihmisten kykyyn oppia vieraita kieliä.
- Yksilöiden useakielisyyttä edistetään nykyistä laajemmalla pakollisella kielenopiskelulla, tarjoamalla etuuksia laajasta kielenopiskelusta, tarjoamalla monipuolisia kielenoppimistilaisuuksia elinikäisen oppimisen periaatetta noudattaen ja yksilöitä rohkaistaan käyttämään oma-aloitteisesti tilaisuuksia oppia kieliä eri tilanteissa.
- Kielikoulutuksessa integroidaan läheisesti kaikki kielet keskenään ja edistetään kielten ja muiden aineiden integrointia. Kielitaidon merkitystä kaiken oppimisen keskeisenä tekijänä korostetaan ja kehitetään menetelmiä tämän periaatteen huomioonottamiseen.
- Korostetaan ensisijaisena tavoitteena taitoa käyttää kieliä eri tilanteissa ja eri tarkoituksiin.
- Kielikoulutuksen tavoitteita määriteltäessä ja oppimistulosten arvioinnissa käytetään osaamista, kielen käyttämisen taitoja, osoittavia taitotasokuvaimia ja -asteikkoja.
- Kaikkia kieliä ja kaikkea kielitaitoa arvostetaan ja kehitetään keinoja, joilla yksilöt voivat luotettavasti näyttää kaikkea kielitaitoaan. Kieliä ei tule asettaa toisiaan vastakkain eikä kilpailuttaa keskenään.
- Erilaisissa arviointitilanteissa osoitettua kielitaitoa verrataan taitotasokuvauksiin ja arvosanat määräytyvät tämän mukaan, ei vertailemalla yksilöiden suorituksia toisiinsa ja antamalla arvosanoja erilaisia arvosanajakaumia noudattamalla.

Säätytalon tilaisuudessa 2009 sanoin, että toivoisin voivani sanoa olevani optimistinen. Viime aikoina onkin esiintynyt merkkejä uudelleenajattelusta. Opetusministeri on nyt liputtanut kielipoliittisen kokonaisuohjelman laadinnan puolesta. Presidentti Ahtisaaren johtama ryhmä on esittänyt samaa ja myös vastuuministerin nimittämistä. Meillä on lopultakin julkisesti tiedostettu kriisin vakavuus. Nyt varovaiseen optimismiin on tiettyä pohjaa.

Kirjoittaja on professori (emeritus), Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielen tutkimuksen keskus.

Tähän artikkeliin liittyvät asiasanat:
[kielikoulutus](#)